

The Concept of Cartopolitics and Its Applications in the Analysis of Political Geography and Geopolitics

Bahador Gholami¹✉, Fatemeh Sadat Mirahmadi²

1. Political Studies Office, Deputy for Political-Legal Research, Islamic Parliament Research Center, Tehran, Iran

Email: gbehador@yahoo.com

2. (Corresponding Author) Political Studies Office, Deputy for Political-Legal Research, Islamic Parliament Research Center, Tehran, Iran

Email: fsmirahmadi@yahoo.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article History:

Received:

31 May 2025

Received in revised form:

28 August 2025

Accepted:

4 October 2025

Available online:

9 November 2025

Keywords:

Map,
Cartography,
Critical Cartography,
Cartopolitics,
Territoriality.

ABSTRACT

Maps represent reality and encapsulate the intentions and purposes of those who draw them. Critical cartography is based on the principle that maps are at the service of power. In other words, critical cartography challenges conventional cartography by linking geographical knowledge with power and, thus, the political affair, asserting that maps construct and represent reality. In this regard, cartopolitics has emerged as a subbranch of political geography. This research aims to examine the concept of cartopolitics and its applications in geopolitics and political geography, employing a descriptive-analytical research method. According to the research findings, cartopolitics describes how politics relates to the cartographic representation of space, where cartography establishes a particular spatial image in line with specific goals and ideologies. Simply put, cartopolitics refers to the relationship between maps, politics, and power. The findings of the present study reveal that there is a close link between cartopolitics and territoriality as the theoretical foundation of political geography and its subbranches. Various case studies in different periods point to the instrumental role of cartography in shaping territory, controlling and managing territory, and territorial expansion, particularly in wars, geopolitical conflicts, construction and reconstruction of geopolitical discourses, etc. In all cases, through techniques such as highlighting, specific lines or coloring, imaging systems, etc., maps are involved in power relations by what they depict and what they do not.

Cite this article: Gholami, B., & Mirahmadi, F. S. (2025). The Concept of Cartopolitics and Its Applications in the Analysis of Political Geography and Geopolitics. *Human Geography Research Quarterly*, 57 (3), 75-93.

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2024.375743.1008696>

© The Author (s)

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

The history of cartography demonstrates that while maps were initially considered simple representations of reality through conventional marking, today, they are utilized for understanding and interpreting complex phenomena and highlighting relationships. In other words, throughout the history of human societies, the role of maps has gradually changed from representing locations and spaces to depicting the positions, power, and privileges of societies, nations, etc. From a critical perspective, maps are viewed as a medium conveying message according to the intentions and goals of cartographers and those who order them commissioners rather than as a neutral phenomenon. Such transformations have led to the fact that today, the term "cartopolitics" is used to study the role of maps concerning space, politics, and power. Considering the existing gap in the studies of cartopolitics, the present study intends to explore this concept and some of its applications in the analyses of geopolitics and political geography.

Methodology

The present research is essential and theoretical and employs a descriptive-analytical research method. The necessary data for the study were gathered from library and internet sources and analyzed qualitatively.

Results and discussion

Territoriality, nurtured in the mind, is manifested in various subjective and objective maps. In fact, maps initiate territoriality processes in diverse dimensions and activities in the physical space to realize it. In other words, cartography acts as an instrument of spatial actualization. Just as they play a part in terrestrial territoriality, maps also serve as the basis of maritime territoriality. Generally speaking, maps serve a crucial function in delineating maritime boundaries and territoriality, for lawyers and policymakers desire to see one single image. Even technical experts initially utilize maps to guide dimensional computer

calculations that must lead to an accurate outcome. Maps also play a key role in maritime boundary negotiations and dispute settlement by a third party as a graphic tool for illustrating claims and delineating borders. Furthermore, one of the stages of territoriality involves the exercise of power to maintain territory. Nowadays, maps have transformed into a means through which each government can effectively exert control over territory, as they are among the essential tools of disciplinary technology of power and establish the relationship between government and territory. Additionally, maps serve as a tool for iconography with regard to optimal territoriality. Hence, with the emergence of nation-states, maps have become a powerful symbol of national unity and a cultural product in realizing national discourse. Cartographic images of a country placed within global or regional maps constitute a powerful element in constructing national identity. That is why one of the initial attempts of newly independent countries is the preparation of a national atlas. In addition, maps are potent geopolitical tools extensively employed to display conflicts over lands, borders, and more. In fact, maps and other cartographic artifacts reflect specific geopolitical interests at any time. They are used in understanding or hindering the understanding of spatial processes and geopolitical issues, as well as in exercising power to convey particular images of the world or reinforce a specific geopolitical discourse. Many critical geographical theories, especially in political geography and geopolitics, have also been proposed based on geographical maps and a particular imaging system capable of justifying that theory. Moreover, war, maps, and geography form a powerful triad together. For this reason, public interest in maps reaches its peak during war and international disputes. Overall, although it cannot be claimed that all maps are induced, maps are and have been the tools in the hands of power. In this regard, a relatively contradictory situation is forming; that is, on the one hand, cartography is increasingly used by governments and others as a means to

understand, govern effectively, and properly carry out missions in line with defined interests and, on the other, maps are used as instruments of power to present geopolitical discourses, territorial expansion, territorial claims, separatism, intervention in other countries, threatening, etc.

Conclusion

Maps and cartographic techniques are closely related to consolidating and legitimizing territorial units. Territory mapping operates to strengthen power and convey messages about controlling some parts of the geographic space, thus facilitating actions toward their division, ownership, and control. It can be argued that the map precedes territory. The control and management of territory, and essentially the political organization of space, are realized by maps. Finally, as a geopolitical tool, maps play a significant role in territorial expansion, including in geopolitical discourses, wars, and geopolitical conflicts. In this context, maps, as tools of power, are drawn primarily based on a particular ideology, indicating the interests of their creators in achieving specific geopolitical goals. Therefore, maps, as images of political space, never represent reality neutrally or transparently; through cartographic elements such as highlighting, border lines, coloring, imaging systems, etc., they become immersed in power relations by what they depict and what they do not. Hence, using cartopolitics, various individuals, groups, institutions, and governments can attempt to construct worldviews that serve their strategies.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

مفهوم کارتوپلیتیک و کاربردهای آن در تحلیل‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک

بهادر غلامی^۱✉، فاطمه سادات میراحمدی^۲

۱- نویسنده مسئول، دفتر مطالعات سیاسی، معاونت پژوهش‌های سیاسی-حقوقی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: gbehador@yahoo.com

۲- دفتر مطالعات سیاسی، معاونت پژوهش‌های سیاسی-حقوقی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ایران. رایانامه: fsmirahmadi@yahoo.com

چکیده	اطلاعات مقاله
نقشه نه تنها منتقل کننده واقعیت است، بلکه دربردارنده نیت و مقاصد ترسیم کنندگان آن است. کارتوگرافی انتقادی بر این اصل استوار است که نقشه‌ها در خدمت قدرت هستند. به سخن دیگر، کارتوگرافی انتقادی، کارتوگرافی مرسوم را با پیوند دادن دانش جغرافیایی با قدرت و بنابراین امر سیاسی، به چالش می‌کشد و بر این فرض استوار است که نقشه‌ها واقعیت را می‌سازند و آن را بازنمایی می‌کنند. در این راستا کارتوپلیتیک به عنوان زیرشاخه‌ای از جغرافیای سیاسی ظهور یافته است. هدف پژوهش حاضر بررسی مفهوم کارتوپلیتیک و کاربردهای آن در تحلیل‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک، با استفاده از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است. طبق یافته‌های پژوهش، کارتوپلیتیک به معنای توصیف چگونگی رابطه سیاست با نمایش کارتوگرافیکی ساخته شده از فضا است که در آن کارتوگرافی به استقرار تصویر فضایی ویژه‌ای در راستای اهداف و ایدئولوژی خاص می‌پردازد. به بیانی ساده کارتوپلیتیک به رابطه نقشه، سیاست و قدرت اشاره دارد. طبق نتایج تحقیق، کارتوپلیتیک پیوند تنگاتنگی با قلمروسازی به عنوان اساس نظری جغرافیای سیاسی و مشتقات آن شامل قلمروداری و قلمرو گستری دارد. بررسی نمونه‌های موردی مختلف، در مقاطع زمانی متفاوت حاکی از نقش ابزاری کارتوگرافی در شکل دادن به قلمرو، کنترل و اداره قلمرو، و نیز قلمرو گستری از جمله در جنگ‌ها، منازعات ژئوپلیتیکی، ساخت و بازساخت گفتمان‌های ژئوپلیتیکی دارد. در همه موارد، نقشه‌ها با تکنیک‌هایی مانند برجسته‌سازی، خطوط یا رنگ آمیزی خاص، سیستم تصویر و در کل با آنچه نشان می‌دهند و آنچه نشان نمی‌دهند در روابط قدرت گرفتار می‌شوند.	نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۱۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۶/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۱۲ تاریخ چاپ: ۱۴۰۴/۰۸/۱۸ واژگان کلیدی: نقشه، کارتوگرافی، کارتوگرافی انتقادی، کارتوپلیتیک، قلمروسازی.

استناد: غلامی، بهادر و میراحمدی، فاطمه سادات. (۱۴۰۴). مفهوم کارتوپلیتیک و کاربردهای آن در تحلیل‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۷ (۳)، ۹۳-۷۵.

<http://doi.org/10.22059/jhgr.2024.375743.1008696>

مقدمه

نقشه ابزار اصلی شناخت در جغرافیا (Cosgrove, 2005: 27)؛ و بخش اصلی تکنولوژی، روش‌شناسی و زبان جغرافیدانان را تشکیل می‌دهد (Perkins, 2003: 341). تاریخ کارتوگرافی، نشان می‌دهد درحالی‌که نقشه در ابتدا به‌عنوان نمایش ساده حقیقت با علامت‌گذاری معمولی مطرح بود، اما امروزه از آن برای فهم و تفسیر پدیده‌های پیچیده و روابط استفاده می‌شود. به عبارت دیگر، نقشه در طول تاریخ جوامع انسانی از ابزاری برای بازنمایی موقعیت مکان‌ها و فضاها، به تدریج به وسیله‌ای برای بازنمایی قدرت، جایگاه و امتیازات گروه‌ها، جوامع و کشورها تبدیل شده است (میرحیدر و حمیدی‌نیا، ۱۳۸۹: ۲۹۷). به همین دلیل در دهه‌های اخیر تفسیرهای سنتی از نقشه و نیز کارتوگرافی به شدت تغییر یافته‌اند، زیرا مفهوم نقشه و نقشه‌کشی، گسترش یافته و ادعاهای سنتی در مورد بازنمایی‌های کارتوگرافیکی در معرض بررسی منتقدانه قرار گرفته‌اند و کاربرد و اهمیت نقشه‌کشی در جغرافیا و فراتر از آن، تغییر کرده است (Casgrove, 2005: 27-30). از منظر دیدگاه انتقادی، نقشه به‌عنوان یک رسانه منتقل‌کننده پیام، وابسته به اهداف، نیت و مقاصد ترسیم‌کنندگان و سفارش‌دهندگان آن است و یک پدیده خنثی در نظر گرفته نمی‌شود. طبق این دیدگاه، نقشه با مقاصد خاص، پراکندگی مکانی - فضائی پدیده‌های روی سطح زمین را به صورت گزینشی نمایش می‌دهد. لذا نقشه‌ها به صورت اجتناب‌ناپذیری با آنچه نمایش می‌دهند و نیز آنچه نمایش نمی‌دهند گرفتار در روابط قدرت می‌شوند (میرحیدر و همکاران، ۱۳۹۲: ۶-۵).

هرچند جغرافیدانان سیاسی همواره به نقشه و رابطه آن با قدرت توجه داشته‌اند و برای مثال درک نظریه‌های ژئوپلیتیکی بدون نقشه غیرقابل تصور است، اما رویکرد بررسی نقشه، همیشه یک رویکرد توصیفی بوده است و با نقشه‌ها به عنوان دستاوردهای عینی و علمی برخورد شده است. تحولاتی که در دهه ۱۹۸۰ م. در علم جغرافیا به وجود آمد - که یکی از نتایج آن ظهور کارتوگرافی انتقادی بود - سبب شد جغرافیدانان سیاسی با تأخیر رویکرد خود به بررسی رابطه میان قدرت و نقشه را تغییر دهند. این تحولات موجب شده است که امروزه در جغرافیای سیاسی، از عنوان «کارتوپلیتیک» جهت مطالعه موضوعات مرتبط با ارتباط نقشه با فضا، سیاست و قدرت استفاده شود. نظر به خلأ مطالعاتی در این زمینه و اینکه تاکنون مفهوم کارتوپلیتیک و کاربردهای آن به گونه‌ای جامع در جغرافیای سیاسی مورد بررسی قرار نگرفته است، این مقاله به بررسی این مفهوم و مهم‌ترین کاربردهای آن در تحلیل‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک می‌پردازد.

مبانی نظری

کارتوگرافی انتقادی

کارتوگرافی، علم، تکنیک و هنر ساخت و استفاده از نقشه است (Rystedt, 2006: 1). هرچند در ابتدا کارتوگرافی عمدتاً به معنای ترسیم نقشه‌هایی برای نمایش کل یا بخشی از سطح زمین بود، اما به تدریج پیوند آن با قدرت و سیاست موجب گردید تا به عنوان ابزاری در خدمت آن‌ها باشد. بنابراین، کارتوگرافی انتقادی، با پیوند دادن دانش جغرافیا و قدرت، کارتوگرافی آکادمیک را به چالش می‌کشد (Crampton & krygier, 2005: 11).

شایان ذکر است که «کارتوگرافی انتقادی» در اواخر دهه ۱۹۸۰ م؛ و اوایل دهه ۱۹۹۰ م. در مخالفت با معرفت‌شناسی‌های مرسوم درباره نقشه و سنت غالب تولید نقشه به مثابه تولیدی بی‌طرفانه و فارغ از ارزش، توسعه پیدا کرد (Wood & Krygier, 2009: 340; Crampton & krygier, 2005: 15). جان برایان هارلی^۱، مورخ کارتوگرافی،

که آغازگر جنبش کارتوگرافی انتقادی است^۱، با فاصله گرفتن از رویکردهای کارکردگرا و با تأکید بر گستره شناختی نقشه‌ها، علوم اجتماعی را به بازاندیشی در مورد آن‌ها به‌عنوان اشکالی از دانش اجتماعی، ذهنی و ایدئولوژیک دعوت کرد (3: Gautreau & Noucher, 2022). برایان هارلی، بر اساس نظریه‌های انتقادی میشل فوکو دیگر نویسندگان انتقادی، استدلال می‌کند که یک ارتباط ساختاری میان کارتوگرافی و قدرت وجود دارد. وی معتقد است که قدرت موضوع اصلی نمایش است و نقشه یک ابزار اساسی در تخصیص دارایی‌هاست و ترسیم نقشه اهداف قدرت را منعکس می‌کند. به عبارت دیگر، نقشه منعکس‌کننده دیدگاه‌های سازندگان آن، جوامع و زمانی است که آن‌ها ترسیم شده‌اند (Harley, 2001: 352).

وی بیشتر از ۲۰ اثر در اواخر دهه ۱۹۸۰ م؛ و اوایل دهه ۱۹۹۰ م. بر اساس دیدگاه پساساختارگرایی درباره نقشه منتشر کرد و نقشه و اغلب مفروضات بنیادی دانش کارتوگرافی را شالوده شکنی نمود. استدلال اصلی هارلی این بود که هر درکی از کارتوگرافی، بدون توجه به ارتباط کارتوگرافی با قدرت، ایدئولوژی و نظارت ناقص است (Crampton & Krygier, 2005: 16; Crampton, 2001: 692; Cosgrove, 2005: 29; Söderström, 2005: 13-14). وی برای در نظر گرفتن کارتوگرافی به‌عنوان شکلی از دانش - قدرت به دیدگاه پساساختارگرایی و فوکو استناد می‌کند. در این دیدگاه نقشه شکلی از قدرت و شیوه‌ای از ارائه ارزش‌های خاص است (Harley, 2009: 130-131). او (۱۹۸۸ م.) در اثری با عنوان، «نقشه‌ها، دانش و قدرت»، گفتمان کارتوگرافیک را به‌عنوان جنبه‌ای از نقشه در نظر می‌گیرد که برجسته‌تر، متقاعدکننده (القائی) یا بدیع است (Harly, 1988: 10). هارلی در مقاله دیگری با عنوان «شالوده شکنی نقشه» (۱۹۸۹ م.) با توجه به اندیشه‌های فوکو دریدا، چگونگی استفاده از رویکرد شالوده شکنی در بررسی نقشه‌ها را تبیین نمود. وی در این مقاله نقشه را یک شیوه خاص انسانی از نگاه کردن به جهان در نظر گرفت (Harley, 1989: 1-3). همچنین هارلی یک اثر چند جلدی بنام «تاریخ کارتوگرافی» را منتشر کرد؛ که قلمرو تاریخ نقشه‌کشی را عمیقاً گسترش داده است. در این اثر کارتوگرافی به‌عنوان یک فعالیتی فرهنگی تلقی شده است که به شکلی در همه فرهنگ‌ها و جوامع به‌عنوان تجلی دغدغه آن‌ها برای ثبت، بازنمایی و انتقال دانش فضایی وجود دارد (Cosgrove, 2005: 29).

بنابراین کارتوگرافی انتقادی از ابتدا بر این اصل ساده استوار بوده است که نقشه‌ها در خدمت قدرت هستند (4: 3-4: Gautreau & Noucher, 2022). کارتوگرافی انتقادی، کارتوگرافی آکادمیک را با نشان دادن پیوند میان قدرت با دانش جغرافیایی و بدین ترتیب امر سیاسی به چالش کشیده؛ و فرض را بر این می‌گذارد که نقشه‌ها واقعیت را می‌سازند و سپس بازنمایی می‌کنند. در کارتوگرافی انتقادی نقشه‌ها فعال در نظر گرفته می‌شوند، بدین معنا که آن‌ها به‌طور فعالانه دانش را می‌سازند؛ اعمال قدرت می‌کنند و می‌توانند ابزار قدرتمندی برای ترویج تغییرات اجتماعی باشند (Crampton & Krygier, 2005: 15-16). در کل عناصر اصلی کارتوگرافی انتقادی عبارت‌اند از: تولید اجتماعی نقشه‌ها؛ «کارتوگراف‌های سنتی» که در خدمت تداوم روابط قدرت هستند؛ شیوه‌های تولید «سنتی» نقشه‌ها که باید ساختار شکنی شوند؛ وظیفه و تلاش برای استعمارزدایی از جهان حیات به شیوه‌ای سیستمی؛ و در نهایت امید به توسعه «نتوجغرافیا» (Kühne, 2021: 134).

برای درک چرایی این‌گونه تفسیرها از نقشه و شالوده شکنی آن در دیدگاه پساساختارگرا، باید ابتدا به تعریف خود نقشه دقت کرد. واژه نقشه از کلمه لاتین «mappa» به معنای دستمال یا کاغذ اخذ شده است. بررسی تعاریف مختلف نقشه،

۱. به دنبال تحقیقات برایان هارلی (۱۹۸۸ و ۱۹۸۹ م.)، سپس کریستین جاکوب در فرانسه (۱۹۹۲ م.)، فرانکو فارینلی (۱۹۹۲ م.) در ایتالیا، دنیس کاسگرو در بریتانیا (۱۹۹۹ م.) و جان پیکلز و دنیس وود (۱۹۹۲ م.) در ایالات متحده آمریکا به نقشه به‌عنوان مقر و بازنمایی کننده قدرت-دانش توجه کردند.

منعکس‌کننده مشخصه‌های زیر است: نخست، نمایش گرافیکی سطح زمین یا بخشی از آن؛ دوم، نشان دادن ویژگی‌های فیزیکی و فرهنگی؛ سوم، بر روی یک‌تکه کاغذ صاف و مسطح ترسیم می‌شود؛ چهارم، بر اساس یک مقیاس معین ترسیم می‌شود؛ پنجم، بر روی شبکه‌ای چهارخانه از خطوط، موسوم به طول و عرض جغرافیایی، ترسیم می‌گردد؛ ششم، اقلام موجود بر روی نقشه با استفاده از نمادها یا حروف شناسایی می‌شوند؛ هفتم، نقشه ویژگی‌های منتخب را نشان می‌دهد؛ هشتم، نقشه یک نمایش دو بعدی از سطح زمین است (Uttarakhand Open University, 2022: 8).

باین‌حال، نقشه دارای یک تعریف توصیفی و یک تعریف هستی‌شناسی است وابسته به نوع یک نقشه که ممکن است علمی و آموزشی بوده و یا تبلیغاتی یا القائی باشد متفاوت است. از منظر توصیفی، نقشه به‌عنوان یک تصویر قائم از سطح زمین بر روی سطحی صاف تعریف می‌شود که به یک نسبت خاص که مقیاس نام دارد، کوچک‌شده باشد. صاحب‌نظران در خصوص این تعریف اختلافی ندارند. دیدگاه توصیفی نسبت به نقشه، در واقع دیدگاهی اثبات‌گرایانه نیز هست که طبق آن نقشه پدیده‌ای خنثی و همانند آئینه، انعکاس‌دهنده واقعیت‌های روی زمین است و نیات نقشه‌نگار و سفارش دهند نقشه تأثیری بر ماهیت آن ندارد. ولی نقشه از دیدگاه هستی‌شناسی یک امر انتزاعی از یک واقعیت غیر انتزاعی می‌باشد که طرح‌ریزی یا انگیزه ترسیم آن نشأت گرفته از اهداف و علایق واقع‌گرایانه سیاسی، نظامی و ... است. از نگاه پساساختارگرایی بازنمایی بی‌طرفانه از جهان امکان‌پذیر نیست و همه بازنمایی‌ها سیاسی هستند (میرحیدر و دیگران، ۱۳۹۲: ۶). طبق این دیدگاه، نقشه نیز با استفاده از رنگ‌ها، علائم، خطوط و ... به‌صورت کاملاً گزینشی، «جایگزین» عوارض مختلف سطح زمین، روی یک سطحی صاف می‌شود. از منظر شناخت‌شناسی، نقشه به‌عنوان واسطه شناخت بین انسان و محیط اطراف وی در نظر گرفته می‌شود. خاصیت نشانه‌ای نقشه باعث ایجاد این قابلیت برای نقشه می‌شود که از سوی اراده و قدرت سیاسی برای القای سیاست و اعمال قدرت مورد بهره‌برداری قرار گیرد. در واقع نقشه یک نظام نشانه‌ای می‌باشد. کارتوگراف‌ها با بهره‌گیری از رنگ‌ها، خطوط، و علائم قراردادی به ترسیم نقشه و انتقال عوارض سطح زمین بر روی سطحی صاف می‌پردازند. همچنین نقشه به‌عنوان یک نظام نشانه‌ای، نوعی متن تصویری در نظر گرفته می‌شود و به‌مثابه متن و سند، ظرفیت مورد استفاده قرار گرفتن در گفتمان‌های گوناگون با هدف دادن مشروعیت به آن‌ها را دارد. همچنین نقشه به‌عنوان یک تصویری که حامل پیام است خود، یک رسانه نیز در نظر گرفته می‌شود. نشانه بودن نقشه به آن ویژگی‌هایی مثل داشتن جنبه نمادین، متن‌وارگی و قابلیت استفاده به‌عنوان سند تاریخی و جغرافیایی و داشتن ویژگی رسانه‌ای و انتقال پیام می‌بخشد. مجموع این ویژگی‌ها نقشه را واجد موقعیتی می‌کند که سیاستمداران و جغرافیدانان، به دنبال القای پیام‌های مدنظر خود با استفاده از تکنیک‌های متنوع نقشه‌کشی به مخاطبین نقشه هستند. بنابراین نقشه این قدرت و توانایی را دارد که با ارائه بینش‌های متفاوت، تفسیر یک موقعیت را به میزان زیادی تحت تأثیر قرار دهد. باین‌حال باید توجه داشت که ارائه یک تحلیل سراسر شالوده‌شکنانه از نقشه، امری بیهوده محسوب می‌شود (میرحیدر و حمیدی‌نیا، ۱۳۸۹: ۲۹۹-۳۱۱).

کارتوپلیتیک

با توجه به آنچه تاکنون بیان شد، کارتوگرافی در سطح کلی، به‌عنوان یک رویه فرهنگی ویژه، واسطه بین فضا و جامعه است و در زمینه نحوه ادراک فضا و قلمروسازی نقشی تعدیل‌کننده بازی می‌کند. به‌طور خاص، کارتوگرافی را می‌توان به‌مثابه یک تکنولوژی دانش فضایی در نظر گرفت. تکنولوژی که دارای نقشی ابزاری برای حکومت‌ها جهت ایجاد قلمرو اداره قلمرو - شامل کنترل و نظارت بر آن - است. بنابراین کارتوپلیتیک^۱ به معنی «شرح چگونگی رابطه میان سیاست

با واقعیت کارتوگرافیکی ساخته شده از فضا می‌باشد و اینکه چگونه کارتوگرافی شرایطی را ایجاد می‌کند که در آن حاکمیت می‌تواند، با یک درک خاص از قلمرو ارتباط داشته باشد». به بیانی ساده‌تر، اصطلاح کارتوپلیتیک، مرتبط با به کار بردن رویه‌ای است که در آن کارتوگرافی یک فضای خاص را بر روی نقشه مستقر می‌سازد و شرایط روابط میان سیاست‌های خاص و فضا را تعیین می‌کند. روابطی که بر فعالیت‌ها و رویه‌های حاکمیت تأثیرگذار است (Strandsbjerg, 2010: 7-12). در واقع کارتوپلیتیک به تحمیل بصری کنترل و معنا بر فضا و همچنین بر ساکنان آن، رفتار و ایدئولوژی‌های آن‌ها اشاره دارد. کارتوپلیتیک یک فناوری سیاسی است که شامل تعریف قلمروهای سیاسی و توانمندسازی آن‌ها با معنا، بر اساس کارتوگرافی می‌باشد (Bueno Lacy & Van Houtum, 2015: 485).

روش پژوهش

این پژوهش از نوع تحقیقات بنیادی است که از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی بهره می‌گیرد. داده‌های موردنیاز برای انجام پژوهش به روش کتابخانه‌ای و اینترنتی گردآوری شده است.

یافته‌ها

اهمیت نقشه و کارتوگرافی در فرایند قلمروسازی

تمرکز جغرافیای سیاسی بر دو ایده قلمرو قلمروسازی است (زه‌دی گهرپور و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۰۰). میان نقشه و تحدید حدود مرزها رابطه‌ای تنگاتنگ وجود دارد. آنچه به مثابه «مرز» در زندگی اجتماعی انسان درک می‌شود و در مقیاس‌های محلی، ملی، منطقه‌ای و جهانی شناخته می‌شود را بیشتر می‌توان روی نقشه فهم نمود تا بر روی زمین. اندیشه قلمروسازی که ابتدا در ذهن شکل می‌گیرد و پس از ترسیم در نقشه ذهنی، بر روی یک نقشه عینی ترسیم می‌شود، آغازگر فعالیت‌های مختلف در فضای واقعی برای تحقق بخشیدن به آن است که در مجموع فرایند قلمروسازی را تشکیل می‌دهد. به عبارت دیگر، با استفاده از کارتوگرافی است که واقعی سازی فضا و تبدیل مرزها به خطوط ثابت محقق می‌شود (Strandsbjerg, 2010: 12-19).

نقشه‌ها و تکنیک‌های کارتوگرافی با تحکیم و مشروعیت بخشیدن به واحدهای قلمرویی، پیوند تنگاتنگی دارند. نقشه‌برداری از قلمرو، خود به گونه‌ای عمل می‌کند که قدرت را تقویت می‌کند، و پیام‌هایی را مبنی بر کنترل بخش‌هایی از فضای جغرافیایی منتقل می‌کند، و بدین ترتیب منجر به تسهیل اقدامات در راستای تقسیم و کنترل آن می‌شود. برای مثال، در دوره استعمار، زیربنای نظامی و سیاسی تحولات کارتوگرافی، و نقش متعاقب نقشه‌برداری در خلق قلمرو استعماری، چه از نظر عملی و چه به صورت نمادین، عنصر کلیدی در تحمیل و حفظ کنترل بود (Storey, 2020: 3-4). قلمرو یک منبع سیاسی و اقتصادی بود، اما نیاز به نقشه‌برداری دقیق داشت. لذا ترسیم کارتوگرافیک فضا به نشانی از حاکمیت تبدیل شد و به آن شکلی قابل مشاهده بخشید. در کل می‌توان گفت که کارتوگرافی به عنوان یکی از تکنیک‌های قلمروسازی قدرت به شمار می‌رود. در این راستا، پیکلز استدلال کرده که نقشه‌ها و نهادهای کارتوگرافی را باید به عنوان «کهن الگوهای قدرت-دانش» قلمداد نمود، یعنی «یک گفتمان، یک عمل، و مجموعه‌ای از نهادها که محدوده توانایی‌ها را از طریق کنترل زمان، مکان، و کنش تعیین می‌کنند و در نتیجه انواع خاصی از سوژه‌ها، بازیگران و مکان‌ها را ایجاد می‌کنند» (Lien, 2023: 15). در ادامه به صورت جزئی‌تر و در قالب چند مثال به نقش کارتوگرافی در قلمروسازی پرداخته می‌شود.

کارتوگرافی و قلمروسازی در خشکی

کارتوگرافی در گذار از یک سیستم حکومتی قرون‌وسطایی به سیستم حکومت سرزمینی در سه بعد بسیار مهم بوده است. کارتوگرافی برای همگن‌سازی ۱ اقتدار سرزمینی؛ برای خطی‌سازی ۲ مرزهای سیاسی؛ و برای حذف اشکال غیر سرزمینی حکومت اهمیت داشته است. در واقع حاکمیت سرزمینی بدون نقشه قابل‌درک نیست و تحدید حدود فضایی قدرت همیشه باید از طریق نقشه‌برداری انجام شود. در واقع حاکمیت سرزمینی بر یک فضا‌مندی کارتوگرافیک تأکید دارد (Strandsbjerg, 2013: 3).

تاریخ‌آکنده از اندیشه‌های مختلف سیاستمداران، اندیشمندان، حاکمان، ملت‌ها و گروه‌ها در خصوص تقسیم فضایی قدرت بر سطح کره زمین است. برای مثال اندیشمندان ملت‌های فاقد سرزمین، با پروراندن اندیشه قلمروسازی در قالب فعالیت‌های مختلف از جمله ترسیم قلمرو مدنظر خود بر روی نقشه، جنبش‌ها و تحرکات قومی را به راه انداخته‌اند. در این راستا، برخی ملت‌ها قبل از اینکه از نظر سیاسی متحد شوند بر روی نقشه و از طریق کارتوگرافی شکل گرفته‌اند (Lien, 2023: 15). برای مثال تانگچای وینیچاکول ۳ (۱۹۸۸) در پژوهشی در خصوص نقش کارتوگرافی در تشکیل دولتی به نام تایلند، با عنوان، «سیام نقشه‌برداری شده: تاریخچه بدنه جغرافیایی یک ملت» استدلال کرده است که ایده اصلی نهاد کارتوگرافی، قلمرو ملت سیام را شکل داد و «نقشه‌ها به عنوان فناوری‌های قلمرویی عمل می‌کنند» (Gautreau & Noucher, 2022: 5). به این ترتیب باید گفت که نقشه مقدم بر قلمرو است و قلمروها ابتدا بر روی نقشه‌های ذهنی و سپس عینی شکل می‌گیرند.

همچنین نقشه‌ها می‌توانند نقش آشکاری در تقویت یا حتی ساخت اشکال مختلف هویت فضایی ایفا کنند که بارزترین آن‌ها ایجاد حس ملت است (Kent & Vujakovic, 2017: 413). با پیشرفت کارتوگرافی، ناسیونالیسم نوظهور از طریق نقشه‌برداری قلمرو حکومت بیان شد. در این زمینه، نقش نظام آموزشی از طریق استفاده از نقشه در فرآیند ملت‌سازی اهمیت دارد. به‌طور کلی، نقشه‌های دیواری مدارس و اطلس‌ها به دلیل توزیع قابل‌توجه و قدرت تأثیرگذاری بر نسل‌های جدید، ابزار قدرتمندی در بسیاری از کشورها برای پشتیبانی از برنامه‌های موردنظر هستند (Lien, 2023: 15). زیرا آن‌ها همیشه به عنوان شکلی از شناسایی محلی، ناحیه‌ای، ملی و منطقه‌ای خدمت کرده‌اند. تطبیق‌پذیری نقشه به آن اجازه می‌دهد که افراد دارای ارزش‌های مشترک را به مکان خاص مرتبط سازد (Kent & Vujakovic, 2017: 425). بنابراین کارتوگرافی نقش بسیار مهمی در ملت‌سازی و ناسیونالیسم داشته است. طی قرن‌ها، کارتوگرافی به عنوان یک ابزار سیاسی، خواه از طریق استفاده از یک نصف‌النهار یا نام‌های محلی، تأکید بر وسعت کشور از طریق رنگ، یا خط‌کشی و حتی تحریف موقعیت و اندازه آن از طریق طراحی و برجسته‌سازی، برای حمایت از غرور، تأثیر و نفوذ ملی مورد استفاده قرار گرفته است (Lien, 2023: 13).

یک مثال در خصوص جایگاه نقشه در امر قلمروسازی، تلاش گروه‌های تروریستی و تجزیه‌طلب برای قلمروسازی با استفاده از کارتوگرافی است. یکی از نمونه‌های جدید تلاش گروه‌های تروریستی برای قلمروسازی، تحولات منطقه غرب آسیا و ظهور گروه تروریستی داعش طی سال‌های اخیر بوده است. برای شکل‌گیری یک کشور، عوامل متعددی نیاز است، اما کلیدی‌ترین عامل قلمرو است به سخن دیگر ایجاد یک کشور بدون قلمرو امکان‌پذیر نیست. داعش در پی قلمرویی برای خلافت خود در قالب کشوری وسیع بود. به همین دلیل ابتدا، شکل‌گیری خلافت اسلامی را اعلام کرد و

1. homogenisation

2. linearization

3. Tongchai Winichakul

در مرحله بعد نقشه‌های متعددی از قلمرو مدنظر خود را ترسیم و منتشر نمود. نقشه شماره ۱، نقشه منتشرشده توسط داعش، یک روز پس از اعلام خلافت را نشان می‌دهد. استفاده از رنگ سیاه، استفاده از اسامی صدر اسلام (مانند حجاز، شام، حبشه، مغرب، آندلس) در نقشه به‌جای اسامی رسمی کشورهای منطقه، عدم ذکر نام ایران در نقشه و به‌جای آن استفاده از واژگانی مانند خراسان و کردستان برای اشاره به قلمرو کشور ایران، درج پرچم با آرم و نوشته خاص در گوشه نقشه، همه تکنیک‌هایی هستند که داعش از آن‌ها برای قلمروسازی استفاده کرده است.

شکل ۱. نقشه خیالی داعش، منبع: (مشرق نیوز، ۱۳۹۳)

در نقشه‌های ترسیم‌شده توسط برخی از افراد قوم‌گرا و گروه‌های تجزیه‌طلب نیز تلاش می‌شود از نقشه به‌عنوان ابزاری برای تقویت هویت قومی خود و تضعیف هویت ملی در راستای رسیدن به اهداف خود استفاده شود. یکی از بهترین مثال‌ها در این زمینه نقشه‌های ترسیم‌شده از پراکنش اقوام ایران توسط گروه‌های تجزیه‌طلب است. یکی از مهم‌ترین ابزارهایی که نیروهای جدایی‌طلب قومی یا طرفداران و حامیان منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای ایشان، از آن برای القای ادعاهای واهی خود، با هدف قلمروسازی بهره می‌گیرند، نقشه می‌باشد. جستجوی نقشه‌های منتشرشده توسط نیروهای مذکور و بررسی آن‌ها حاکی از این است که نقشه‌های مذکور هر کدام به‌گونه‌ای به تحریف واقعیت پرداخته‌اند. نقشه‌های مذکور با بهره‌گیری از تکنیک‌هایی همچون گسترده‌تر نشان دادن محدود جغرافیایی محل سکونت قوم موردنظر، دست‌کاری موقعیت جغرافیایی قوم مدنظر، مرکزیت بخشیدن به قلمرو قوم مدنظر در نقشه، کشیدن امتداد جغرافیایی محدوده محل سکونت قوم مدنظر به مناطق استراتژیک، و بهره‌گیری از نمادها، رنگ‌ها، و نام‌های خاص، ماهیت القائی داشته و هدف آن‌ها تحریف واقعیت در راستای نیات و مقاصد خاص است (میرحیدر و همکاران، ۱۳۹۲: ۱).

کارتوگرافی و قلمروسازی دریایی

نقشه‌ها همان‌طور که در قلمروسازی خشکی نقش دارند، در دریاها نیز مبنای قلمروسازی هستند. نقشه‌ها یا چارت‌های دریایی در تحدید حدود، قلمروسازی و قلمروداري دریایی از نقش بسیار مهمی برخوردار هستند. ترسیم قلمروهای دریایی بر روی نقشه در پیش بردن و تکمیل نظام حقوق بین‌الملل دریاها، نقشی حیاتی ایفا کرده است. به‌ویژه کنوانسیون ۱۹۸۲ دریاها، دربردارنده اقدامات و فعالیت‌های دیپلماتیکی مدرنی در خصوص مسائل مرتبط با به نقشه درآوردن مرزهای

دریایی بوده است (Rosemne, 1996: 326-327). در کنوانسیون‌های ۱۹۵۸ و ۱۹۸۲، نیاز برای بهره‌گیری از نقشه‌های مناسب به‌خصوص با هدف نشان دادن اختلافات، ادعاها، موافقت‌نامه‌های دریایی و ... به‌شدت موردتوجه قرار گرفت. قلمروسازی در دریاها تفاوت‌هایی با فرآیند قلمروسازی در خشکی دارد. قلمروهای دریایی در واقع تداوم قلمروهای خشکی در زیر آب هستند که بر اساس اصول و قواعد حاکم بر روابط بین‌الملل در محیط دریا شکل می‌گیرند (میرحیدر و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۳۹). در دریا، مرزها را نمی‌توان با ساختن سنگ‌ها و موارد مشابه مشخص کرده و برای مثال کوه، دره، یا پلی وجود ندارد که به‌عنوان مرز تعیین شود. مرزهایی دریایی از خط مبدأ و از طریق نشانگرهایی^۱ مانند فلات قاره اندازه‌گیری می‌شوند. چنین نشانگرهایی باید از طریق محاسبه و نقشه‌برداری ملموس شوند. در نتیجه مرزهای دریایی را فقط می‌توان با ارجاع به نقشه تعریف کرد یا به‌طور دقیق‌تر، قلمروهای دریایی «یک فضای به لحاظ کارتوگرافیک تعریف‌شده» هستند (Strandsbjerg, 2013: 3). به همین دلیل نقشه، ابزاری حیاتی در قلمروسازی دریایی محسوب می‌شود. حقوقدانان و سیاستمداران در ابتدای امر تمایل دارند یک تصویر را مشاهده کنند. حتی کارشناسان فنی و تخصصی در ابتدای امر نیازمند استفاده از یک نقشه به‌عنوان یک راهنما برای انجام محاسبات کامپیوتری پیچیده بعدی هستند که به یک نتیجه دقیق منتهی می‌شود. نقشه‌ها همچنین به‌مثابه ابزاری کاربردی و مفید برای مشخص کردن جهت کلی سواحل، ژئومورفولوژی جغرافیایی محدوده‌هایی که تحدید حدود خواهند شد و سایر الزامات کلی که نیازمند محاسبات دقیق کامپیوتری نیست، مورد استفاده قرار می‌گیرند. به گفته اوکسمان^۲ (۱۹۹۳) «انتخاب اینکه کدام نقشه به‌منظور به تصویر کشیدن تحدید حدود یک مرز دریایی خاص باید مورد استفاده قرار گیرد، می‌تواند تحت تأثیر عوامل و قدرت سیاسی قرار بگیرد که خود منجر به ایجاد مشکلات فنی بشود». به همین دلیل است که در زمان مذاکرات مرزی دریایی و حل‌وفصل اختلافات دریایی، استفاده از نقشه به‌وسیله طرف ثالث، به‌مثابه یک ابزار گرافیکی برای نشان دادن ادعاها و ترسیم مرزها اهمیت می‌یابد (Prescott & Schofield, 2005: 298-299).

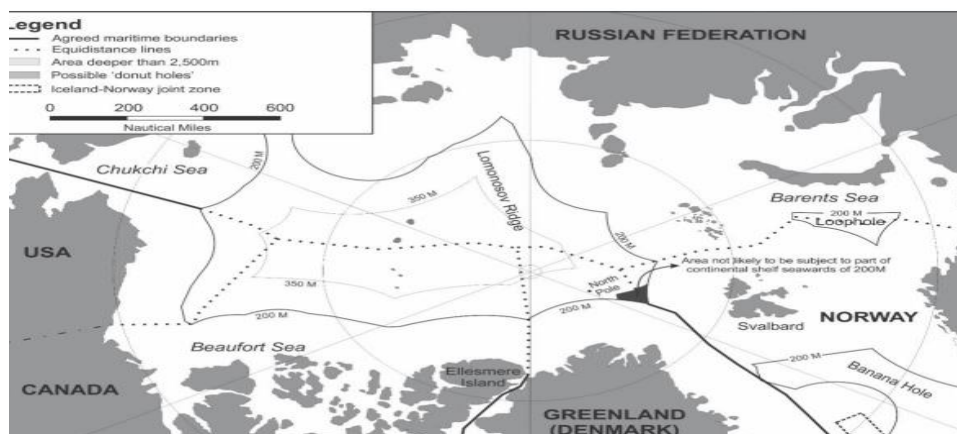
شایان‌ذکر است، روش جدید خط میانه در سال ۱۹۳۶ به‌وسیله ویت‌مور باگز^۳ مشاور ویژه جغرافیا در وزارت امور خارجه آمریکا با استفاده از کارتوگرافی ابداع شد. باگز خط میانه را «خطی که هر نقطه از آن از نزدیک‌ترین نقطه یا نقاط سواحل مقابل منصف است» تعریف کرد (Rhee, 1982: 554-583).

به جرأت می‌توان گفت امروزه نقش کارتوگرافی در قلمروسازی دریایی در قطب شمال بیش از هر زمان دیگری برجسته شده است. با ذوب شدن یخ‌های قطب شمال هر کدام از کشورهای ساحلی قطب شمال تلاش می‌کنند، با بهره‌گیری از کارتوگرافی، اهداف قلمروسازی دریایی خود و در نتیجه تسلط بر بخش‌هایی از فضای قطب شمال را محقق سازند. به همین دلیل است که برخی اندیشمندان معتقد به جایگزینی «ژئوپلیتیک» سنتی مرتبط با فعالیت‌های مرزی در قطب شمال با «کارتوپلیتیک» هستند. کارتوپلیتیک که برای هر کدام از کشورهای حاشیه قطب شمال داده‌های علمی با هدف مشروعیت‌سرزمینی یا ادعاهای مدنظرشان تولید می‌کند. می‌توان گفت در مقایسه با ژئوپلیتیک سنتی و عملی، کارتوپلیتیک رویه‌ای قاطع‌تر برای کشورهای این منطقه درباره حقوق فضایی در حال تقسیم است (شکل شماره ۲) (Strandsbjerg, 2010: 12-19).

1. markers

2. Oxman

3. Whittemore Boggs

شکل ۲: نقشه ادعاها و مرزهای دریایی در قطب شمال

لیندبرگ استدلال می‌کند که قدرت ایده‌پردازی ۱ نقشه‌های مربوط به قطب شمال نه تنها می‌توانند واقعیت امروزی را بسازند، بلکه با آنچه که نشان می‌دهند، از جمله مسیرهای کشتیرانی جدید یا منابع طبیعی که با ذوب شدن یخ‌ها امکان بهره‌برداری از آن‌ها محقق خواهد شد می‌توانند به ایجاد انتظاراتی خاص در مورد آینده کمک کنند. برای مثال نقشه‌ها می‌توانند انتظاراتی را در مورد اکتشافات نفت و گاز آینده و ثروت اقتصادی که ممکن است برای کشورها، شرکت‌ها و مشاغل خصوصی به ارمغان بیاورند، ایجاد کنند. وی با ساختار شکنی دو نقشه منتشر شده توسط سازمان زمین‌شناسی ایالات متحده آمریکا ۳۲ (شکل شماره ۳) نشان داده است که چگونه این نقشه‌ها تصورات و دیدگاه‌های معینی از منطقه قطبی و سیاست قطب شمال را قادر می‌سازند و محدود می‌کنند (Lindberg, 2021: 4-5).

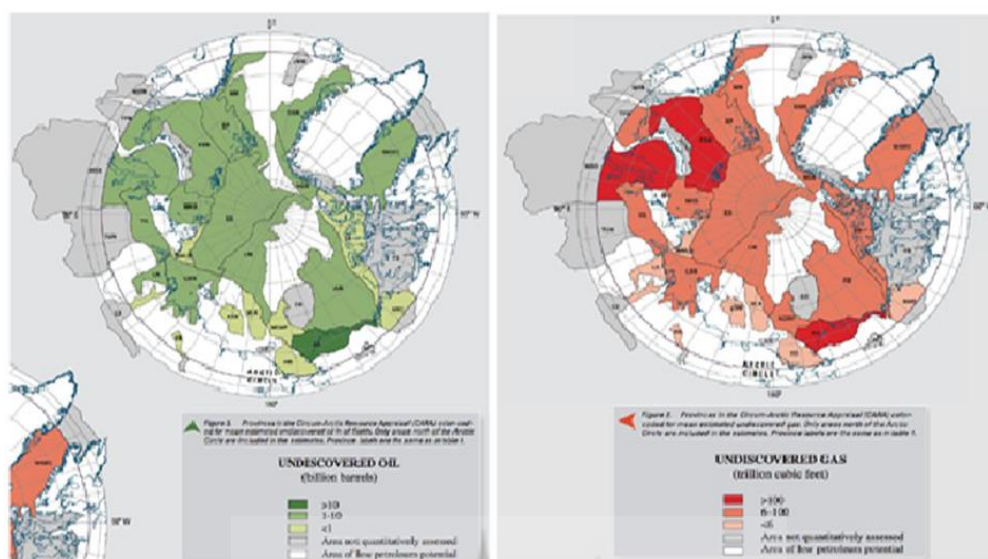
نقشه‌های سازمان زمین‌شناسی آمریکا از سیستم تصویر قطبی استفاده می‌کنند که به اقیانوس منجمد شمالی و قطب شمال مرکزیت می‌دهد. سیستم تصویر قطبی در نقشه‌های سازمان زمین‌شناسی آمریکا نشان می‌دهد که منافع ژئوپلیتیکی در منطقه قطب شمال بین کشورهای قدرتمند مشترک است و نفت قطب شمال یک منبع مورد مناقشه است. همراه با عدم تمرکز بر سایر مناطق نفتی در جهان در نقشه، این امر بر مرکزیت قطب شمال و نفت آن کمک می‌کند. علاوه بر این، آن‌ها با نشان دادن مقادیر تخمینی نفت و گاز، قطب شمال را به صورت غیرمنتظره به یک مکان قابل محاسبه و مالکیت تغییر شکل می‌دهند. استفاده از رنگ‌های سبز و قرمز برای کشورهای ذینفع و نشان دادن سایر مناطق با رنگ سفید و خاکستری نیز قابل توجه است. گرچه آن‌ها نقشه‌های زمین‌شناسی هستند، اما خواسته یا ناخواسته یک بازنمایی قدرتمند از اینکه قطب شمال چگونه باید دیده شود و آنچه در این منطقه مهم است را بازنمایی می‌کنند. در عین حال این نقشه‌ها با نشان ندادن سکونتگاه‌ها و زیرساخت‌های انسانی مردم بومی که در قطب شمال زندگی می‌کنند، امکان نادیده گرفتن مسائل سیاسی مربوط به نفت و گاز در مقیاس بزرگ یا نگرانی‌های زیست‌محیطی و نیز حقوق مردم محلی نسبت به منابع را فراهم می‌کنند. در کل بررسی این نقشه‌ها نشان می‌دهد که چگونه دانش تخصصی بی‌طرفانه و خنثی با واسطه نقشه می‌تواند انتظارات خاصی در مورد آینده یک منطقه خاص را افزایش دهد و دامنه

1. ideational power

2. United States Geological Survey

۳. در سال ۲۰۰۸، سازمان زمین‌شناسی ایالات متحده آمریکا اطلاعاتی در خصوص اولین برآورد منابع نفت و گاز در دسترس، از منطقه قطب شمال منتشر کرد که تقریباً ۱۰ درصد منابع نفتی شناخته شده جهان را تشکیل می‌دهد. در متن منتشر شده دو نقشه وجود دارد که تخمین‌های نفت و گاز کشف نشده در قطب شمال را نشان می‌دهد (Lindberg, 2021: 5).

چشم‌اندازهای جایگزین آن فضا را محدود کند یا مانع از آن‌ها شود (برای مثال تمرکز بر بهره‌برداری از منابع طبیعی غیرقابل تجدید، به‌جای سرمایه‌گذاری در منابع اجتماعی و خلاق موجود یا نوظهور) (Ibid: 8-10).

شکل ۳. نقشه‌های سازمان زمین‌شناسی ایالات متحده آمریکا درباره ذخایر نفت و گاز در قطب شمال (Lindberg, ۲۰۲۱: ۶-۷).

اهمیت نقشه و کار توگرافی در قلمروداری و اعمال حاکمیت مؤثر

یکی از مراحل قلمروسازی اعمال قدرت برای حفظ قلمرو است. امروزه نقشه‌ها به وسیله‌ای تبدیل شده‌اند که هر حکومت به‌وسیله آن می‌تواند به کنترل مؤثر قلمرو بپردازد (Smith, 2005: 834). زیرا نقشه از جمله ابزارهای مهم فناوری انضباطی قدرت است. و اساساً سازمان‌دهی سیاسی فضا از طریق نقشه و با کمک آن عینیت می‌یابد (میرحیدر و حمیدی‌نیا، ۱۳۸۹: ۳۰۹-۳۰۸)؛ نقشه‌ها همیشه یک ابزار مهم و بزرگ در حفظ اقتدار بر فضا و ساکنانش بوده‌اند، زیرا آن‌ها با تأکید بر اقتدار و مالکیت، ارتباط بین حکومت و قلمرو را برقرار می‌سازند (Batuman, 2010: 223).

پدیده کشور که خود، مصداقی بارز از تحدید قلمرو می‌باشد، بیشتر با استفاده از نقشه قابل درک و فهم است و با استفاده از نقشه تبدیل به یک پدیده واقعی می‌شود. جرمی بلاک بیان می‌کند: نقشه‌ها به‌عنوان یک‌شکل، بیان و سازمان اطلاعاتی با ارزش برای تصمیم‌گیرندگان هستند. یک سیاست یا حکومت خودش را تعریف می‌کند و این تعریف، تا حدی از طریق تصاویر کارتوگرافیک صورت می‌گیرد (Fotiadis, 2009: 1-7). گفتمان‌ها را می‌توان از طریق عناصر کارتوگرافیک، مانند برجسته‌سازی، خطوط مرزی یا رنگ‌آمیزی، تقویت یا پنهان کرد. از این‌رو حاکمان می‌توانند از کارتوگرافی به‌عنوان ابزاری برای ساختن جهان‌بینی استفاده کنند که در خدمت استراتژی‌های آن‌ها باشد. استرنزبرگ از این موضوع با عنوان «قدرت اجرایی نقشه‌ها» یاد می‌کند (Lien, 2023: 13-14). سیمون دالبی نیز استدلال می‌کند که ما نیاز داریم تا نقشه‌ها را به‌عنوان یک محصول ساخته‌شده که برای اهداف اداری (اجرایی) به‌وسیله حکومت‌ها استفاده می‌شوند درک کنیم (Dalby, 2007: 109).

نظام حکومت مستقل، در اروپای اواخر قرون وسطی (۱۳۰۰-۱۵۰۰) ریشه دارد، جایی که حاکمیت، نهایت قدرت و اختیار را در مسائل سیاسی، اجتماعی و اقتصادی درون یک قلمرو داشت. نمایش قلمرو حکومت‌ها به‌عنوان واحدهای قابل‌شناسایی بر روی نقشه ابزاری برای مشروعیت بخشیدن به دارایی‌های قلمرو حاکمان بود. بنابراین کارتوگرافی عامل برجسته‌ای در نحوه تجسم دولت از قلمرو خود می‌باشد. در این راستا استدلال می‌شود که جوامع در نقشه‌های آن‌ها منعکس می‌شوند. استرنزبرگ (۲۰۱۰) ادعا می‌کند که «تحرکات کارتوگرافی که در دوران رنسانس اروپا آغاز شد، شرایط فضایی را برای تعریف حاکمیت به لحاظ سرزمینی فراهم کرد». معاهده وستفاليا که در سال ۱۶۴۸ به کمک کارتوگرافی بهبودیافته منعقد شد، به افزایش تعداد مرزهای کشورها در نقشه‌ها منجر گردید. بنابراین کارتوگرافی به‌عنوان تسهیل‌کننده حکومت‌سازی و غرور ملی عمل می‌کند (Lien, 2023: 14).

علاوه بر این، نقشه به‌عنوان ابزاری برای آیکونوگرافی در راستای قلمروداری بهینه است. با ظهور حکومت‌های ملی، نقشه تبدیل به یک نشانه توانمند از وحدت ملی و محصولی فرهنگی برای محقق ساختن گفتمان ملی شده است (Batuman, 2010: 222). زیرا نقشه‌ها دارای یک تأثیر مهم بنام هیپنوتیک^۱ یا خواب القائی هستند و مردم آنچه را که بر روی یک نقشه مشاهده می‌کنند، ناخودآگاه می‌پذیرند. بدین ترتیب نقشه‌ها بر جغرافیای متصور ما تأثیر زیادی دارند. در دیدگاه وینتل (۱۹۹۹) نقشه‌ها به‌عنوان یک شکل از گفتمان «دیدگاه‌ها، عقاید، آرمان‌ها و بیاناتی را برای خواننده‌های خود ایجاد می‌کنند». به‌عنوان مثال نقشه با بهره‌گیری از نمادهای خاص، سیستم تصویر خاص، علائم، رنگ‌ها، اشکال تصویری، و حتی نقشه‌هایی که کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، این قابلیت را دارد که واکنش‌های احساسی، مانند وحدت ملی یا ترس از تهاجم بین‌المللی را موجب شود. لذا نقشه ابزاری برای ساخت زندگی روزمره و شکل‌دهنده رفتار است. یک نقشه می‌تواند از طریق استفاده و دست‌کاری نام‌های مکان‌ها، مرزها و نمادها، فرهنگ و تاریخ یک ملت را ثبت کند، شرح دهد، حفظ کند وحدت ببخشد (Culcasia, 2006: 685-688).

نقشه‌ها الواح^۲ فرهنگی تلقی می‌شوند (van Houtum & Lacy, 2019: 153). تصاویر کارتوگرافیکی یک کشور که در متن نقشه‌های منطقه‌ای یا جهانی گنجانده می‌شوند، عنصری قدرتمند برای ساختن و تقویت هویت ملی محسوب می‌شوند. نقشه‌های ملی یک کشور از طریق نمایش گرافیکی قلمرو کشور، به حفظ هویت ملی کمک می‌کنند. در درون خطوط مرزی چنین نقشه‌هایی «ما» و «در خارج از آن» تصور می‌شوند. به سخن دیگر قلمرو ملی در شکل کارتوگرافیکی آن، تصویری قدرتمند از حکومت به‌مثابه یک واحد یکپارچه و همگن ارائه می‌دهد (Fotiadis, 2009: 6, 20-24).

به همین دلیل است که همیشه یکی از اولین اقدامات کشورهای تازه استقلال‌یافته، ترسیم و انتشار اطلس ملی بوده است. کارتوگرافی، برای انتشار نقشه‌های ملی، بلافاصله پس از استقلال کشورها، برای تأکید بر مالکیت قلمرو به دست گرفتن کنترل نقشه به‌عنوان نماد سیاسی، از جایگاهی مهم برخوردار است (Lien, 2023: 15). بهترین مثال در این زمینه نقشه‌های منتشرشده پس از فروپاشی شوروی سابق توسط کشورهای تازه استقلال‌یافته بود. حکومت‌های جدید دولت کمونیستی پیشین، پس از استقلال، به تدوین و بیان تصور خود از نظم اروپایی جدید پرداختند، نظمی که آن‌ها در آن مرکزیت بیشتر و موقعیت بالاتری داشتند و از کارتوگرافی برای نشان دادن موقعیت جدید خود بر روی نقشه‌های اروپا و جهان استفاده کردند. نقشه‌های منتشرشده آن‌ها، برای الهام بخشیدن به جمعیت کشور و برای خدمت به‌عنوان ابزاری برای نماد نگاری ملی طراحی شده بودند. دیدن تولد رویاهای بزرگ در نقشه‌های منتشرشده به‌وسیله این دولت‌ها در دهه

1. hypnotic
2. testimonies

۱۹۹۰ مشکل نیست. در این راستا زیگلر به‌درستی نقشه را به «شعر حماسی» تشبیه کرده است و معتقد است که «یک نقشه بزرگ‌ترین اشعار حماسی می‌باشد که خطوط و رنگ‌های آن تحقق رؤیاهای بزرگ را نشان می‌دهد» (Zeigler, 2002:684) چون همان‌گونه که شعر حماسی موجبات همبستگی میان مردم را فراهم می‌کند نقشه‌ها نیز چنین کارکردی دارند.

نقشه به‌عنوان یک ابزار ژئوپلیتیکی

نقشه‌ها، شیوه‌هایی برای بیان و ابداع روابط محلی/جهانی هستند و قرن‌ها به این شیوه عمل کرده‌اند (Freitas et al, 2022: 509). به‌ویژه نقشه‌ها را می‌توان به‌مثابه ابزارهای ژئوپلیتیکی قدرتمندی در نظر گرفت که به‌طور گسترده برای به تصویر کشیدن منازعات بر سر قلمرو، مرزها، صلاحیت‌ها و ... مورد استفاده قرار می‌گیرند (Culcasia, 2006: 680 - 687). همچنین نقشه‌ها و سایر مصنوعات وابسته به کارتوگرافی، آئینه علائق ژئوپلیتیکی خاص در هر برهه‌ای از زمان (Jenny & Hurni, 2011: 402). و ابزاری مهم در طبیعی جلوه دادن خودسری‌های ژئوپلیتیکی هستند (Cobarrubias, 2019:3) و برای کمک یا ممانعت از درک فرایندهای فضایی و مسائل ژئوپلیتیکی و در اعمال قدرت برای انتقال تصاویری خاص از جهان یا تقویت یک گفتمان ژئوپلیتیکی خاص مورد استفاده قرار می‌گیرند (Vujakovic, 2002:187-201).

نقشه‌ها تصویر ذهنی ما از جهان را تحت تأثیر قرار می‌دهند و بر مشاهده و درک ما از جهان و ایجاد و حفظ گفتمان‌های خاص در مورد آن تأثیر می‌گذارند. کریستین جاکوب بیان می‌کند که تصویر حک شده و قابل مشاهده بیش از گفتمان‌های توصیف‌کننده، مؤثر است (Fotiadis, 2009: 1-7). در این زمینه می‌توان به نقش نقشه در تاریخ اروپا اشاره نمود. از قرن پانزدهم، امپراتوری‌ها، اروپای جدید را به‌عنوان فضای سیاسی معنادار برای مشروعیت بخشیدن به جاه‌طلبی‌های سرزمینی ابداع کردند و در این فرایند کارتوگرافی نقش مهمی در عادی‌سازی خودسری‌های ژئوپلیتیکی آن‌ها ایفا کرد. از قرن پانزدهم - زمانی که اروپایی سازی برای اولین بار به‌عنوان استراتژی ژئوپلیتیکی امپراتوری ظهور کرد - نقشه‌ها پیوسته جایگاه ممتازی در داستان‌سرایی درباره تمدن اروپایی داشته‌اند. این استبداد کارتوپولیتیکی، مبنای ایجاد سلسله‌مراتب بین اروپایی‌ها و غیراروپایی‌ها و همچنین میان نژادهای برتر و پست بوده است (Bueno Lacy & Van Houtum, 2015: 477-478). به‌این ترتیب نقشه‌ها، به‌اندازه اسلحه‌ها و کشتی‌های جنگی، سلاح امپریالیسم بوده‌اند و در طرح‌های استعماری و کنترل سرزمین‌های استعماری دوردست نقش داشته‌اند. نقش ابزاری کارتوگرافی غربی در دوره استعمار، از طریق پاک کردن مردم بومی از نقشه‌های استعمارگران، شاید قوی‌ترین شواهد از قدرت بدخواهانه کارتوگرافی را نشان می‌دهد (Kitchine et al, 2011: 387-391).

بسیاری از نظریه‌های مهم ژئوپلیتیکی بر اساس نقشه‌های جغرافیایی و با بهره‌گیری از یک نوع خاص سیستم تصویر که قابلیت توجیه نظریه مذکور را دارا بوده ارائه شده‌اند (میرحیدر، ۱۳۸۹: ۳۱۰). در این خصوص نظریه هارتلند مکیندر را می‌توان نام برد که تأثیر فکری و کارتوگرافیکی وی بر سیاست خارجی بریتانیا بسیار مورد بحث بوده است. مکیندر معتقد بود هارتلند کلید توزیع آینده قدرت و منابع است. این منطقه بخش وسیعی از خشکی‌های اروپایی-آسیایی را در برمی‌گرفت و دارای منابع و پتانسیل جمعیتی زیادی بود. نقشه مربوط به نظریه مکیندر، با استفاده از سیستم تصویر مرکاتور، روسیه و گرینلند را بزرگ و آفریقا و آمریکای لاتین را به‌شدت کوچک می‌کند. در نتیجه، در نقشه مربوط به نظریه مکیندر، توجه بیننده بلافاصله به مرکز نقشه و در این مورد، بخشی از کره زمین که به‌عنوان ناحیه محوری مشخص شده جلب می‌شود. سایر بخش‌های زمین به‌صورت هلال درونی یا حاشیه‌ای، هلال بیرونی یا جزیره‌ای نشان

داده شده‌اند و شمال آفریقا و شبه‌جزیره عربستان صرفاً به‌عنوان صحرا توصیف می‌شوند. قطب جنوب اصلاً روی نقشه وجود ندارد (شکل شماره ۴) (Dodds, 2007:122-125).

شکل ۴. نقشه محور جغرافیایی تاریخ مکیندر، منبع: (Dodds, 2007:124)

در زمان جنگ و نزاع‌های بین‌المللی، بازنمایی گسترده منافع ملی بر روی نقشه‌ها موضوعی منطقی است. زمانی که موضوع بقاء ملی در میان است، ترسیم و توجیه تهدیدات و خطرات توسط دولت‌ها برای شهروندان با استفاده از نقشه بهتر قابل‌درک است. در این زمینه می‌توان حمله ژاپن به پرل هاربور را مثال زد که به دنبال آن روزولت، رئیس‌جمهور آمریکا، از مردمش درخواست نمود که یک نقشه یا کره جغرافیایی را خریداری کرده تا با مشاهده آن چالش‌هایی که از سوی آلمان، ژاپن و ایتالیا متوجه آمریکا و متحدانش بود را بهتر درک کنند (Casgrove, 2005:29). لذا جنگ، نقشه‌ها و جغرافیا یک سه‌گانه قدرتمند را با یکدیگر تشکیل می‌دهند (Dodds, 2007: 116-117).

تعجب‌آور نیست که در زمان جنگ و اختلافات بین‌المللی، اقبال عمومی به نقشه‌ها، در بیشترین حد خود قرار دارد. به‌خصوص اینکه نقشه‌ها به‌طور فزاینده‌ای نقش مهمی در پوشش رسانه‌های خبری از ژئوپلیتیک و جنگ ایفا می‌کنند. بسیاری از مسائل بین‌المللی ذاتاً ماهیت جغرافیایی دارند و مستلزم درک الگوهای فضایی، تقسیمات و مرزهای قلمرویی، روابط، یا فرآیندهای پویای جغرافیایی و جمعیتی هستند. نقشه‌ها رسانه اصلی را فراهم می‌کنند که از طریق آن‌ها، این اطلاعات می‌تواند به‌طور اثربخشی توسط رسانه‌های خبری نمایش داده شود (VUJAKOVIC, 2002: 187). لذا تولیدکنندگان نقشه از آن برای پیشبرد اهداف و گفتمان خود استفاده می‌کنند. به همین دلیل است که به‌ویژه در کشورهایی که دارای مرزها و سرزمین‌های مورد مناقشه هستند، اعمال کنترل شدید بر تولید و انتشار نقشه‌ها امری متداول است. به‌عنوان مثال، در کشوری مانند هند، نقشه‌برداری اغلب توسط ارتش انجام می‌شود (Dodds, 2007:143). مثال دیگر همگرایی بزرگ بین کارتوگرافی، پنهان‌کاری و قدرت در طول جنگ سرد است. در مورد ایالات متحده آمریکا یک سری فعل‌وانفعالات پیچیده بین پنهان‌کاری، برنامه‌های رده‌بندی‌شده و مؤسسات با هر دو اهداف سنتی و جدید اطلاعات نظامی - جغرافیایی انجام شد (Cloud, 2002: 261). نقشه‌هایی که در دهه ۱۹۴۰ عرضه شدند، مقیاس و گستره اقدامات نظامی صورت گرفته در سراسر سه قاره را به مردم آمریکا نشان دادند. به‌علاوه، این نقشه‌ها با بهره‌گیری از سیستم تصویر قطبی تهیه‌شده بودند و لذا این مطلب مهم را به مشاهده کنند یادآوری می‌کردند که ایالات متحده آمریکا توسط دو اقیانوس بزرگ آرام و اطلس محصورشده و نواحی پیرامونی شمال ایالات متحده نزدیک به

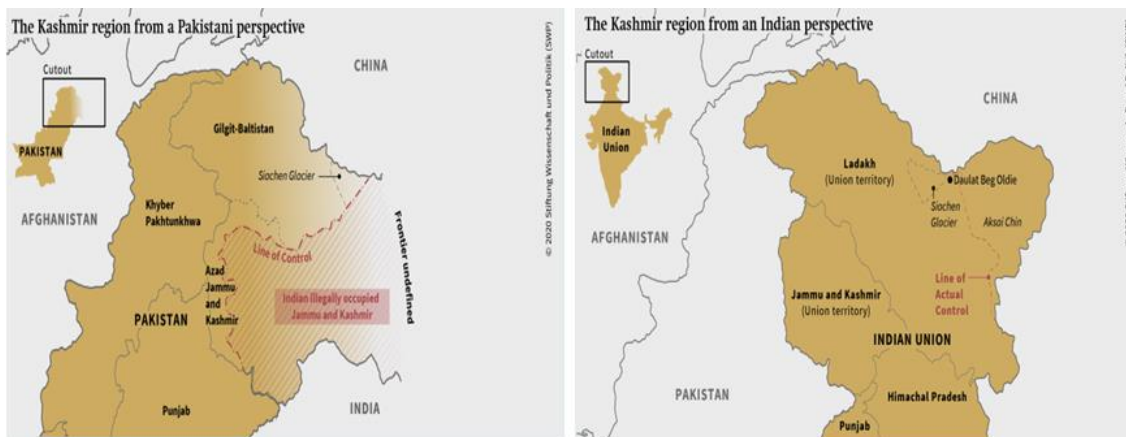
اتحاد شوروی است. اگرچه تا زمان آغاز جنگ سرد و ظهور اتحاد جماهیر شوروی، به‌عنوان یک تهدید ژئوپلیتیکی، به قطب شمال توجه نشد، اما این سیستم تصویر به شناسایی جایگاه جدید ایالات‌متحده کمک کرد. در واقع این تغییر کارتوگرافیکی، نوع جدیدی از خودآگاهی جغرافیایی را موجب شد که پس از جنگ، شکل‌دهی به نظم نوین جهانی را خواستار شد (Dodds, 2007:117).

یک نمونه دیگر در این زمینه اقدام توماس بارنت، استراتژیست آمریکایی برای تهیه یک نقشه جهانی جدید پس از ۱۱ سپتامبر و متعاقب آن، جنگ علیه تروریسم است (شکل شماره ۵). نقشه او که در مارس ۲۰۰۳ در مجله اسکوایر ۱ منتشر شد، و در آستانه تهاجم ایالات‌متحده-انگلیس به عراق، جهان را به یک هسته و شکاف تقسیم کرد، توجه رسانه‌ها و دانشگاهیان زیادی را به خود جلب کرد. از نظر مخالفان، این نقشه، تکرار نقشه‌برداری سیاسی دولت بوش از جهان بود. نقشه بارنت این ایده را به بیننده القاء می‌کرد که جهان با شبکه‌های ترور و دولت‌های سرکش که می‌توانند معماری ژئوپلیتیک نظم جهانی را دور بزنند، تهدید می‌شود. در دنیایی که بین «هسته فعال» و «شکاف غیر یکپارچه» تقسیم‌شده است، نقشه جدید بارنت کشورهایی را شناسایی می‌کند که دارای ارزش‌های آمریکایی هستند و کشورهایی که در این ارزش‌ها مشترک نیستند. در واقع، تقسیم‌بندی این نقشه از جهان به توجیه انعکاس قدرت آمریکا در فضاهای سرزمینی خاص کمک می‌کند (Ibid:120-140).

شکل ۵. نقشه هسته کارکردی و شکاف غیر یکپارچه بارنت، منبع: (Dodds, 2007:141)

یکی دیگر از کارکردهای نقشه‌ها، استفاده از آن‌ها به‌عنوان ابزاری ژئوپلیتیکی در طرح ادعاهای مختلف کشورها می‌باشد (Culcasia, 2006: 680 & 687). زیرا نقشه‌ها دارای قابلیت مناسبی جهت بازنمایی ادعاهای قومیتی، تاریخی و سیاسی هستند (میرحیدر، ۱۳۸۹: ۳۰۷). ادعاهای هند، پاکستان و چین در خصوص منطقه کشمیر، یک مثال برای بهره‌گیری کشورها از نقشه به‌عنوان ابزاری برای ادعاهای سرزمینی است. جغرافیای سیاسی کشمیر در سال‌های گذشته به‌شدت تغییر کرده است. نقطه شروع آن تصمیم دولت هند در ۵ اوت ۲۰۱۹ مبنی بر تقسیم ایالت جامو کشمیر به دو ایالت بود. در پاسخ، اسلام‌آباد نقشه‌ای را در ۴ اوت ۲۰۲۰ منتشر کرد که تمام کشمیر را به‌عنوان بخشی از پاکستان نشان می‌داد (شکل شماره ۶). از پایان سپتامبر ۲۰۲۰، مرحله جدیدی در مناقشه بر سر کشمیر به وجود آمده است که در آن چین و پاکستان می‌توانند بیشتر با یکدیگر همکاری کنند (Wagner and Stanzel, Angela, 2020: 1).

شکل ۶. نقشه منطقه کشمیر از دید هند و پاکستان، منبع: (Wagner and Stanzel, Angela, 2020: 3-5)

امروزه نقشه‌های مربوط به قطب شمال نیز به دلیل اینکه تغییرات محیطی، مسیرهای کشتیرانی قطبی جدید، و پتانسیل‌های منابع طبیعی احتمالی را نشان می‌دهند، به تقویت درک خاصی از قطب شمال به‌عنوان مکانی برای تشدید رقابت ژئوپلیتیکی کمک می‌کنند. برای مثال، سفیر چین در ایسلند هنگام توجیه دخالت چین در قطب شمال، به «نقشه جهان» اشاره و بیان می‌کند: «اگر شما به نقشه جهان نگاه کنید، به‌غیر از هشت کشور قطب شمال، چین یکی از کشورهایی است که به قطب شمال نزدیک‌ترین است». که حاکی از استدلال برای ایفای یک نقش مشروع در سیاست قطب شمال است (Lindberg, 2021: 2).

بحث

نقشه‌ها برای مدت طولانی به‌عنوان یک دستاورد علمی عینی و خنثی تلقی می‌شدند. اما با ظهور «کارتو-گرافی انتقادی» با هدف شفاف‌سازی گفتمان تعبیه‌شده در عمل کارتوگرافی، رویکردها نسبت به نقشه‌ها تغییر کرده است (Wang & Liu, 2022: 77). در دیدگاه انتقادی، ابزارهای استدلالی برای متقاعد کردن دیگران (Batuman, 2010: 222) و تبلور و شکلی از گفتمان هستند که دانش جغرافیایی را تولید و تکثیر می‌کنند (Bueno, 2015: 495; Culcasia, 2006: 681-688). ایفای نقش نقشه به‌عنوان ابزاری در خدمت سیاست و قدرت باعث شده تا از کارتوپلیتیک به‌عنوان یک زیرشاخه جغرافیای سیاسی برای توصیف رابطه نقشه، سیاست و قدرت و چگونگی ایجاد فضاها و قلمروها و حفظ، کنترل و گسترش آن‌ها بهره گرفته شود.

نقشه و نقشه‌برداری نه‌تنها در جغرافیای سیاسی سنتی - شامل جغرافیای نظامی، ژئواستراتژی و ژئوپلیتیک سنتی - ابزاری مهم و حیاتی محسوب می‌شود، بلکه با رشد تکنولوژی و پیدایش فناوری‌های نو، نقشه در جغرافیای سیاسی جدید نیز اهمیت بیشتری یافته است (Herb et al, 2009: 232). نمی‌توان گفت که همه نقشه‌ها القائی هستند، باین‌حال نقشه اساساً ابزار قدرت بوده و هست. نقشه، انتزاعی از واقعیت ملموس است که بر اساس دغدغه‌های عملی (سیاسی و نظامی) طراحی می‌شود. به عبارتی واضح‌تر نقشه ابزاری برای بازنمایی فضا است که سلطه و کنترل آن را تسهیل می‌کند (Dodds, 2007: 120).

آنچه در این مقاله بیان شد حاکی از این است که با توجه به قدرت نقشه‌ها، کارتوگرافی نقش بسیار مهمی در قلمروسازی، قلمروداری، و قلمرو گستری دارد. در این راستا نقشه‌ها همواره در خدمت حفظ، گسترش و بازتولید قدرت و نفوذ کسانی بوده‌اند که آن‌ها را ترسیم کرده‌اند. درعین‌حال، یک وضعیت نسبتاً متناقض در خصوص کارتوپلیتیک در حال

شکل‌گیری است - از یک‌سو، کارتوگرافی به‌طور فزاینده‌ای توسط دولت‌ها و سایرین به‌عنوان وسیله‌ای برای شناخت، حکمرانی مؤثر و انجام مطلوب مأموریت‌ها در راستای منافع تعریف‌شده استفاده می‌شود، و از سوی دیگر، نقشه‌ها به‌عنوان ابزار قدرت و برای ارائه گفتمان‌های ژئوپلیتیکی، قلمرو گستر، ادعاهای سرزمینی، تجزیه‌طلبی، مداخله در امور کشورهای دیگر، تهدیدزایی و ... مورد استفاده قرار می‌گیرند. با این حال، در هر گونه بررسی نقشه در جغرافیای سیاسی، ضروری است به ارتباط میان نقشه مربوطه با قدرت و سیاست توجه شود.

نتیجه‌گیری

نقشه و کارتوگرافی جزء جدایی‌ناپذیر علم جغرافیا محسوب می‌شود اما فرمول‌بندی‌های سنتی از نقشه و کارتوگرافی در دهه‌های اخیر به‌شدت تغییر یافته‌اند، زیرا مفهوم نقشه و کارتوگرافی گسترش یافته و کاربرد و اهمیت آن در جغرافیا و فراتر از آن تغییر شکل یافته است. هر چند در ابتدا کارتوگرافی عمدتاً به معنای ترسیم نقشه‌هایی برای نمایش کل یا بخشی از سطح زمین بود، اما به تدریج پیوند آن با قدرت و سیاست موجب شده تا به‌عنوان ابزاری در خدمت آن‌ها باشد. کارتوگرافی انتقادی، با پیوند دادن دانش جغرافیا و قدرت، کارتوگرافی آکادمیک را به چالش می‌کشد و بر این اصل ساده استوار است که نقشه‌ها در خدمت قدرت هستند. در این راستا، کارتوپلیتیک به‌عنوان یک زیرشاخه از جغرافیای سیاسی به توصیف چگونگی رابطه سیاست با ترسیم کارتوگرافیکی از فضا می‌پردازد.

در این پژوهش برای تشریح چستی کارتوپلیتیک، به کاربرد نقشه به‌عنوان ابزاری برای قلمروسازی، قلمروداری و قلمرو گستر با ذکر نمونه‌ها و مثال‌هایی پرداخته شد. از آنچه در این مقاله بیان شد این نتیجه حاصل می‌شود که نقشه هم در قلمروسازی خشکی و هم قلمروسازی دریایی نقشی حیاتی دارد. نقشه‌ها و تکنیک‌های کارتوگرافی با تحکیم و مشروعیت بخشیدن به واحدهای قلمرویی پیوند تنگاتنگی دارند. نقشه‌برداری از قلمرو، به‌گونه‌ای عمل می‌کند که قدرت را تقویت، و پیام‌هایی مبنی بر کنترل بخش‌هایی از فضای جغرافیایی منتقل می‌کند، و بدین ترتیب منجر به تسهیل اقدامات در راستای تقسیم، مالکیت و کنترل آن می‌شود. می‌توان گفت نقشه مقدم بر قلمرو است به‌گونه‌ای که قلمروها ابتدا بر روی نقشه‌های ذهنی و سپس عینی شکل می‌گیرند. در خصوص قلمروداری، نقشه به‌عنوان یک ابزار مهم فناوری انضباطی قدرت عمل می‌کند که عاملی مهم در حفظ اقتدار بر فضا و ساکنان آن است و اصولاً سازمان‌دهی سیاسی فضا از طریق نقشه و با کمک آن عینیت می‌یابد، زیرا نقشه ارتباط بین حکومت و قلمرو را برقرار می‌سازد. در نهایت نقشه‌ها به‌عنوان یک ابزار ژئوپلیتیکی، نقش مهمی در قلمرو گستر از جمله در گفتمان‌های ژئوپلیتیکی، جنگ‌ها و مناقشات ژئوپلیتیکی دارند. در این زمینه نقشه‌ها به‌عنوان ابزار قدرت، عمدتاً بر مبنای ایدئولوژیک خاصی ترسیم می‌شوند، که نشان‌دهنده علائق سازندگان آن‌ها در راستای تحقق اهداف ژئوپلیتیک خاص است.

در همه موارد فوق، نقشه‌ها به‌عنوان تصاویری از فضای سیاسی هرگز واقعیت را به‌صورت بی‌طرف یا شفاف نشان نمی‌دهند، بلکه از طریق عناصر کارتوگرافیک، مانند برجسته‌سازی، خطوط مرزی یا رنگ‌آمیزی، سیستم تصویر و ... و در کل با آنچه به نمایش می‌گذارند و آنچه به نمایش نمی‌گذارند، در روابط قدرت گرفتار می‌شوند. از این‌رو افراد، گروه‌ها، نهادها و حکومت‌ها می‌توانند با استفاده از کارتوپلیتیک به ساختن جهان‌بینی بپردازند که در خدمت استراتژی‌های آن‌ها باشد.

حامی مالی

این اثر حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

نویسندگان در تمام مراحل و بخش‌های انجام پژوهش سهم برابر داشتند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش به ما یاری رساندند به‌ویژه کسانی که کار ارزیابی کیفیت مقالات را انجام دادند تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- زهدی گهرپور، محمد؛ ذکی، یاشار و زرین کوب، روزبه. (۱۳۹۶). بازاندیشی در مفهوم Territory از نگاه جغرافیای سیاسی ایران. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۹ (۳)، ۶۹۳-۷۱۱. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2017.61889>
- میرحیدر، دره و حمیدی نیا، حسین (۱۳۸۹)، کالبدشکافی نقشه جغرافیایی و نقش آن در اعمال قدرت و سیاست. *فصلنامه سیاست*، ۴۰ (۱)، ۳۱۳-۲۹۵.
- میرحیدر، دره؛ غلامی، بهادر و میراحمدی، فاطمه سادات. (۱۳۹۲). تحلیل انتقادی نقشه‌های قومیت در ایران. *فصلنامه بین‌المللی ژئوپلیتیک*، ۹ (۳۱)، ۳۰-۱. [Dor:20.1001.1.17354331.1392.9.31.1.6](https://doi.org/10.17354/331.1392.9.31.1.6)
- میرحیدر، دره؛ میراحمدی، فاطمه سادات و غلامی، بهادر (۱۳۹۲). نقشه‌های القایی و تحریف واقعیت قومی در ایران مطالعه موردی: قومیت‌های کرد، ترک، عرب و بلوچ. *فصلنامه جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۱۱ (۲۱)، ۲۱-۱. <https://doi.org/10.22067/geography.v11i21.36326>
- میرحیدر، دره؛ غلامی، بهادر و میراحمدی، فاطمه سادات. (۱۳۹۳). جغرافیای سیاسی و حقوق بین‌الملل دریاها. *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۶ (۲)، ۳۳۷-۳۶۰. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2014.51567>
- مشرق نیوز (۱۳۹۳). عکس نقشه دولت داعش. بازیابی شده در تاریخ ۱۴۰۲/۱۲/۱۵ از <https://www.mashregnews.ir/news>

References

- Batuman, B. (2010). The shape of the nation: Visual production of nationalism through maps in Turkey. *Political geography*, 29(4), 220-234. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2010.05.002>
- Bueno-Lacy, R., & van Houtum, H. (2022). The glocal green line: The imperial cartopolitical puppeteering of Cyprus. In *Cross-Border Cooperation as Conflict Transformation*, 58-96. Routledge.
- Bueno-Lacy, R. & Houtum, H. v. (2015). Lies, Damned Lies & Maps: The EU's Cartopolitical Invention of Europe. *Journal of Contemporary European Studies* 23(4), 1-23. [DOI:10.1080/14782804.2015.1056727](https://doi.org/10.1080/14782804.2015.1056727)
- Burgess, J., Foulkes, L., Jones, P., Merighi, M., Murray, S., & Whitacre, J. (2017) Law of the Sea: a PoLicy Primer the Law of the Sea Primer Project. In *International Law Program*. Retrieved 14.10.2023 from <https://sites.tufts.edu/lawofthesea/files/2017/07/LawoftheSeaPrimer.pdf>.
- Casgrove, D. (2005). *Cultural geography, a critical dictionary of key concepts*, London, L.B.Tauris & Co LTd.
- Cloud, J. (2002). American cartographic transformations during the Cold War. *Cartography and Geographic Information Science*, 29(3), 261-282. [DOI:10.1559/152304002782008422](https://doi.org/10.1559/152304002782008422)
- Cobarrubias, S. (2019). Mapping Illegality: The i-Map and the Cartopolitics of "Migration Management" at a Distance. *Antipode*, 51(3), 770-794. <https://doi.org/10.1111/anti.12512>
- Crampton, J. W. (2001). Maps as social constructions: power, communication and visualization. *Progress in Human Geography*, 25(2), 235-252. [DOI:10.1191/030913201678580494](https://doi.org/10.1191/030913201678580494)
- Crampton, J. W., & Krygier, J. (2005). An Introduction to Critical Cartography. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies*, 4 (1), 11-33.

- Culcasia, K. (2006). Cartographically constructing Kurdistan within geopolitical and orientalist discourses. *Political Geography*, 25(6), 680-706. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2006.05.008>
- Dalby, S. (2007). Anthropocene geopolitics: Globalisation, empire, environment and critique. *Geography Compass*, 1(1), 103-118. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2007.00007.x>
- De Freitas, E., Sinclair, N., le Roux, K., Solares-Rojas, A., Coles, A., & Ng, O. L. (2022). New spatial imaginaries for international curriculum projects: Creative diagrams, mapping experiments, and critical cartography. *Qualitative Inquiry*, 28(5), 507-521. <https://doi.org/10.1177/10778004211068201>
- Dodds, K. (2007). Maps and geopolitics. In *Geopolitics: A Very Short Introduction*. Oxford university press.
- Fotiadis, P. (2009). The Strange Power of Maps; How maps work politically and influence our understanding of the world, School of Sociology, Politics, and International Studies, University of Bristol, retrieved 18/09/2023 From: <http://www.bristol.ac.uk/spais/research/workingpapers/wspaisfiles/fotiadis0609.pdf>.
- Gautreau, P. & Noucher, M. (2022). Farewell to maps. Reformulating critical cartography in the digital age. Retrieved 10/11/2023 from from: <https://shs.hal.science/halshs-03789715/document>.
- Harely, J. B. (2001). *The new nature of maps: Essays in the history of cartography*. John Hopkins University press.
- Herb, G. H., Häkli, J., Corson, M. W., Mellow, N., Cobarrubias, S., & Casas-Cortes, M. (2009). Intervention: Mapping is critical!. *Political Geography*, 28(6), 332-342. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2009.09.005>
- Jenny, B., & Hurni, L. (2011). Studying cartographic heritage: Analysis and visualization of geometric distortions. *Computers & Graphics*, 35(2), 402-411. <https://doi.org/10.1016/j.cag.2011.01.005>
- Kent, A. J. & Vujakovic, P. (2017). Maps and identity, in *The Routledge Handbook of Mapping and Cartography*, 413-426. Publisher: Routledge.
- Kitchin, R., Dodge, M., & Perkins, C. (2011). Power and politics of mapping. *The map reader: Theories of mapping practice and cartographic representation*, 387-394. DOI:10.1002/9780470979587
- Kühne, O. (2021). Contours of a 'post-critical' cartography—a contribution to the dissemination of sociological cartographic research. *KN-Journal of Cartography and Geographic Information*, 71(3), 133-141. DOI:10.1007/s42489-021-00080-5
- Lien, A. C. (2023). Waving The map for national identity: how cartography in Norway and Sweden was used as a nation-building tool in the eighteenth and nineteenth centuries. *Erdkunde*, 77(1), 13-34. <https://doi.org/10.3112/erdkunde.2023.01.02>
- Lindberg, H. G. (2021). The power of maps in shaping visions about the Arctic. In *Defining and Mapping the Arctic: Sovereignties, Policies and Perceptions*. 479-491. Thematic Network (TN) on Geopolitics and Security of the University of the Arctic.
- Mashregh News (2014). Image/Map of ISIS Government. Retrieved 15/12/2023 from <https://www.mashreghnews.ir/news/> [In Persain].
- Mirheidar, D., Gholami, B. & Mirahmadi, F.S. (2014). Political Geography and International Law of the Sea. *Human Geography Research Quarterly*. 46 (2), 337-360. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2014.51567>. [In Persain].
- Mirheidar, D. & Hamidinia, H. (2010). Anatomy of map and its role on practice of power and pursuit of policy. *Law and Political Science*. 40 (1), 295-313 [In Persain].
- Mirheidar, D., Gholami, B. & Mirahmadi, F.S. (2013). Critical Analysis of Iran's Ethnicity Maps. *International Quarterly of Geopolitics*. 9 (31), 1-30 <https://doi.org/20.1001.1.17354331.1392.9.31.1.6> [In Persain].
- Mirheydar, D., Mirahmadi, F.S. & Gholami, B. (2014). Persuasive Maps and the distortion of ethnic reality in IranA Case study: Kurd, Turk, Arab and Baloch ethnics. *Journal of Geography and Regional Development*. 11(21), 1-21. <https://doi.org/10.22067/geography.v11i21.36326>. [In Persain].
- Østhagen, A. & Schofield, c. (2021). The Arctic Ocean: Boundaries and Disputes, *Arctic Yearbook 2021*, retrieved 23/10/2023 from: [https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2021/Scholarly Papers/1_AY2021_Osthagen_Schofield.pdf](https://arcticyearbook.com/images/yearbook/2021/Scholarly%20Papers/1_AY2021_Osthagen_Schofield.pdf).
- Perkins, C. (2003). Cartography: mapping theory. *Progress in human geography*, 27(3), 341-351. <https://doi.org/10.1191/0309132503ph430pr>
- Prescott, V., & Schofield, C. (2005) *The Maritime Political Boundaries of the World*. Second Edition, martinus nijhoff publishers, Leiden / Boston.
- Rhee, S-M. (1982). Sea Boundary Delimitation between States before World War II. *The American Journal of International Law*, 76 (3), 555-558. DOI: <https://doi.org/10.2307/2200786>
- Rosenne, S. (1996). Geography in international maritime boundary- making, *political grography*, 15(3-4). [https://doi.org/10.1016/0962-6298\(95\)00112-3](https://doi.org/10.1016/0962-6298(95)00112-3)
- Rystedt, B. (2006). Cartography. Retrieved 26/10/2023 from https://icaci.org/files/documents/wom/01_IMY_WoM_en.pdf.
- Smith, M. L. (2005). Networks, territories, and the cartography of ancient states. *Annals of the Association of American Geographers*, 95(4), 832-849. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2005.00489.x>

- Söderström, O. (2005). Representation. In *Cultural geography: A critical dictionary of key concepts*. 11-16. London: L.B.Tauris & Co LTd.
- Storey, D. (2020). Territory and territoriality: Retrospect and prospect. In *A research agenda for territory and territoriality*. 1-24. Edward Elgar Publishing.
- Strandsbjerg, J. (2010). Cartography and Geopolitics in the Arctic Region, DIIS Working Paper, Danish institute for international studies, 1-22. Retrieved 01.10.2023 from: https://pure.diiis.dk/ws/files/106767/WP2010_20_Cartography_Geopolitics_web.pdf.
- Strandsbjerg, J. (2013). Cartography and Territory in International Relations. *E-International Relations*. Retrieved 01.10.2023 from: http://www.cbs.dk/files/cbs.dk/cartography_and_territory_in_international_relations_-_jeppe_strandsbjerg_0.pdf
- Uttarakhand Open University (2022). Cartography. retrieved 12/11/2023 from: <https://uou.ac.in/sites/default/files/slm/DGIS-504.pdf>.
- Vujakovic, P. (2002). Mapping the war zone: cartography, geopolitics and security discourse in the UK press. *Journalism Studies*, 3(2), 187-202. <https://doi.org/10.1080/14616700220129964>
- Wagner, C. & Stanzel, A. (2020). Redrawing the Maps in Kashmir New Geopolitical Realities in the Conflict between China, India, and Pakistan. SWP Comments 52/2020, Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), German institute for international and security affairs. DOI: 10.18449/2020C52
- Wang, T., & Liu, Y. (2022). Maps and cartography: Progress in international critical cartography/GIS research. *Journal of Geography and Cartography*, 5(2), 77-89. DOI:10.24294/jgc.v5i2.1675
- Wood, D. & Krygier, J. (2009). Critical Geography. In *International Encyclopedia of Human Geography*. Edited by Kitchin, R. & Thrift, N, Netherlands, Volume 2, Elsevier Ltd, 340-356.
- Zeigler, D. J. (2002). Post-communist Eastern Europe and the cartography of independence, *Political Geography*, 21(5), 671-686. DOI:10.1016/S0962-6298(02)00012-4
- Zohdi Goharpour, M., Zaki & Y. & Zarei, B. (2017). Rethinking Concept of Territory in Iran's Political Geography literature. *Human Geography Research Quarterly*, 49 (3), 693-711. DOI:10.22059/jhgr.2017.61889. [In Persain].

